

NORGES HØYESTERETT

Den 26. juni 2009 avsa Høyesterett dom i

HR-2009-01338-A, (sak nr. 2009/645), straffesak, anke over dom,

A (advokat Gunnar K. Hagen)

mot

Den offentlige påtalemyndighet (kst. førstestatsadvokat Ole Bredrup Sæverud)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Tønder:** Saken gjelder straffutmåling etter domfellelse for overtredelse av straffeloven § 148 for ildspåsettelse med fare for tap av menneskeliv, der gjerningsmannen er lettere psykisk utviklingshemmet, jf. straffeloven § 56 bokstav c.
- (2) Statsadvokatene i Troms og Finnmark tok 12. august 2008 ut følgende tiltalebeslutning mot A, født 5. juni 1965:

”I **Straffeloven § 148 første straffalternativ**

for å ha voldt ildebrann hvorved tap av menneskeliv eller utstrakt ødeleggelse av fremmed eiendom lett kunne forårsakes

Grunnlag:

Fredag 26. oktober 2007 ca. kl. 22.30, i en kombinert lager- og leilighetsbygning på X gård i Y, tente han på papir eller annet brennbart materiale inne i et lagerlokale i nordenden av bygget. Det oppstod brann og røykutvikling. I løpet av kort tid ville ilden ha spredt seg til midtre delen av bygningen og røyk ville ha trukket inn i en leilighet i 2. etasje og sperret

rømningsveier. B og C som oppholdt seg i leiligheten sammen med sine to barn på to og fem år, kunne lett ha omkommet dersom brannen ikke var blitt oppdaget og slukket i tide.

II Straffeloven § 292 jf § 291

for rettsstridig å ha ødelagt, skadet, gjort ubrukelig eller forspilt en gjenstand som helt eller delvis tilhørte en annen, idet skadeverket anses som grovt, særlig fordi den skyldige vitende har voldt fare for noens liv eller helbred

Grunnlag:

Til tid og sted som nevnt i post I forholdt han seg som der beskrevet, hvilket ville medført omfattende ødeleggelser dersom brannen ikke var blitt oppdaget og slukket i tide.

III Straffeloven § 227 første straffalternativ

for i ord eller handling å ha truet med en straffbar handling som kan medføre høyere straff enn 6 måneders fengsel, under slike omstendigheter at trusselen var skikket til å fremkalle alvorlig frykt

Grunnlag:

Natt til 11 november 2006 i Y, ringte han til D og uttalte at han skulle sette fyr på ---s lokaler. Hans handling var egnet til å skape alvorlig frykt hos D.

IV Straffeloven § 291 første ledd jf annet ledd

for rettsstridig å ha ødelagt, skadet, gjort ubrukelig eller forspilt en gjenstand som helt eller delvis tilhørte en annen

Grunnlag:

Søndag 28. august 2005 ca kl 0030 i Z tente han på en eller flere pappesker og/eller plastbokser som lå ved siden av en lagervegg tilhørende E, slik at det oppstod en mindre brann i lagerveggen som ble slukket av tilfeldig forbipasserende.”

- (3) A ble ved Senja tingretts dom av 9. oktober 2008 dømt etter tiltalen til en straff av fengsel i to år og åtte måneder. I tillegg ble han dømt til å betale erstatning for skadeforvoldelsene. Dommen er avsagt med dissens, idet én av meddommerne ville frifinne for tiltalens post I og II. Dissenterende dommer fant at det knyttet seg tvil til hvorvidt A hadde forstått at han ved brannstiftelsen voldt fare for tap av menneskeliv.
- (4) Både A og påtalemyndigheten anket dommen til Hålogaland lagmannsrett. Anken fra A gjaldt bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet vedrørende tiltalens post I. Påtalemyndigheten anket over straffutmålingen, idet det ble påstått idømmelse av forvaring.
- (5) Lagmannsretten avsa dom 24. mars 2009 med slik domsslutning:

”A, født 5. juni 1965, dømmes for overtredelse av straffeloven § 148, første straffalternativ, samt for de forhold han er rettskraftig dømt for i Senja tingretts dom av 9. oktober 2008, til en straff av fengsel i 2 – to – år og 8 – åtte – måneder.

Til fradrag i straffen kommer 557 – femhundreogfemtisju – dager for utholdt frihetsberøvelse, jfr. straffeloven § 60, første ledd.”

- (6) Som tingretten, kom lagmannsretten til at vilkårene for forvaring ikke var til stede, da det ikke forelå tilstrekkelig fare for gjentakelse. Heller ikke A vant fram med sin anke, og tingrettens straffutmåling ble stående.
- (7) A har anket lagmannsrettens dom til Høyesterett. Anken gjelder straffutmålingen.
- (8) *Jeg er kommet til at anken fører fram.*
- (9) Lagmannsretten ble satt med lagrette. Lagretten ble forelagt ett hovedspørsmål med grunnlag i tiltalens post I. Spørsmålet ble besvart bekreftende, og lagmannsretten la kjennelsen til grunn. Han er således funnet skyldig i overtredelse av straffeloven § 148, som retter seg mot den ”som volder ildebrann, sammenstyrtning, sprengning, oversvømmelse, sjøskade, jernbaneulykke eller luftfartsulykke hvorved tap av menneskeliv eller utstrakt ødeleggelse av fremmed eiendom lett kan forårsakes”. Bestemmelsen har en strafferamme på fra 2 til 21 år, og er en av de mest alvorlige bestemmelser i vår straffelov.
- (10) Lagrettens bekreftende svar innebærer at det er lagt til grunn at A var klar over at ildspåsettelsen lett kunne ha forårsaket tap av menneskeliv.
- (11) Bakgrunnen for domfellelsen var at A 26. oktober 2007 ca. kl 22.30 i beruset tilstand gikk inn i et lagerlokale i en kombinert lager- og leilighetsbygning i Y og tente på papir eller annet brennbart materiale, slik at brannen spredde seg til en stabel med trematerialer og en snøscooter. Det oppsto betydelig røyk- og flammeutvikling. Dersom brannen ikke hadde blitt oppdaget og slukket i tide, ville ild og røyk i løpet av kort tid ha spredt seg i bygningen, og et samboerpar med to barn som oppholdt seg i en nærliggende leilighet i 2. etasje, kunne lett ha omkommet. I tillegg var det ytterligere fire boenheter i bygningen noe fjernere fra brannstedet med tre personer til stede.
- (12) Det er fra As side særlig anført to momenter som samlet sett tilsier at straffen bør settes ned: at han har tilstått de faktiske forhold i forbindelse med ildspåsettelsen, og at hans skyldevne er sterkt redusert som følge av at han er psykisk utviklingshemmet.
- (13) Jeg ser først på hva straffen ville ha blitt om en ser bort fra de anførte straffutmålingsmomentene.
- (14) Det er særlig tre avgjørelser av nyere dato som har vært trukket fram av forsvarer og aktor. Rt. 2009 side 368 gjaldt en brannstiftelse på en fløy av en barneskole. Det ble lagt til grunn at dersom brannen ikke tidlig var blitt oppdaget, kunne den ha medført betydelig økonomisk tap. Det var ikke fare for at menneskeliv skulle gå tapt. Straffen ble satt til fengsel i to år og seks måneder, hvorav seks måneder ble gjort betinget.
- (15) Rt. 2005 side 1442 gjaldt blant annet flere ildspåsettelser. Den ene gjaldt en bygård med flere boenheter, og det ble lagt til grunn at brannen lett kunne ha ført til tap av menneskeliv. Lagmannsretten satte straffen til fengsel i tre år og seks måneder som var en fellesstraff med en tingrettsdom som gjaldt en betinget fengselsstraff på 30 dager. For Høyesterett gjaldt spørsmålet om det skulle reageres med forvaring. Anken ble forkastet.

- (16) Den tredje avgjørelsen er inntatt i Rt. 2007 side 797. Brannen ble stiftet i et bolighus med fem boenheter. De seks beboerne lå og sov da dette skjedde. Lagmannsretten la til grunn at domfelte hadde et klart og sterkt forsett, og at han forsto at beboerne i huset var i overhengende fare for å omkomme. Straffen på fengsel i fire år var en fellesstraff med en tingrettsdom på fengsel i 75 dager. I denne avgjørelsen ble det klare og sterke forsettet tillagt vekt som et sterkt straffskjerpene moment, noe det må tas hensyn til ved sammenligningen.
- (17) På bakgrunn av rettspraksis antar jeg at utgangspunktet i vår sak må bli en straff av fengsel i noe over tre år.
- (18) Det er på det rene at A har tilstått de faktiske forhold vedrørende ildspåsettelsen. Dette gjelder også at han visste at bygningen var bebodd. Derimot har han ikke erkjent at han var seg bevisst at brannen lett kunne ha ført til tap av menneskeliv. Straffeloven § 59 annet ledd kommer således ikke direkte til anvendelse, da tilståelsen ikke fullt ut dekker de subjektive vilkår for straff. Han skal likevel ha en ikke ubetydelig reduksjon for tilståelsen i straffen. Dette må gjelde selv om det er på det rene at politiet hadde pågrepet ham som antatt gjerningsmann før han tilsto.
- (19) Jeg ser så på betydningen for straffutmålingen av at A er psykisk utviklingshemmet. I en rettspsykiatrisk erklæring fra professor Knut Waterloo, Nevrologisk avdeling, Universitetssykehuset Æ, og spesialist i psykiatri Andreas Eirik Hamnes, uttales om hans mentale evner:
- ”Observanden oppnådde IQ på 56 på denne og en tidligere evnetest. De sakkyndige vurderer at hans evnenivå er noe høyere fordi han begge ganger var lett deprimeret, noe som har en negativ påvirkning på testprestasjoner.”**
- (20) Jeg legger til grunn at han evnemessig hadde en IQ på 56. Denne ligger helt ned mot grensen for straffelovens tilregnelighetskriterium ”psykisk utviklingshemmet i høy grad”, jf. straffeloven § 44 andre ledd, som gjelder fra en IQ på 55 og nedover. Strafferettslig er han således å regne som lettere psykisk utviklingshemmet, noe som kan gi grunnlag for nedsettelse av straffen under det lavmål som er bestemt for handlingen, og til en mildere straffart, jf. straffeloven § 56 bokstav c.
- (21) I den rettspsykiatriske erklæringen er det gitt nærmere beskrivelse av hans funksjonsnivå. Det heter at han har et enkelt språk og en utydelig artikulasjon, slik at det må stilles gjentatte og til dels omstendelige spørsmål for å få informasjon fram. Han viste svake prestasjoner ved måling av evne til innlæring og hukommelse. Særlig svake var prestasjonene på indeks for oppmerksomhet/konsentrasjon. Det heter videre:
- ”Hans evnenivå, målt med evnetesten WAIS-III, ligger i nedre del av området som omfatter tilstanden lett psykisk utviklingshemming, etter ICD-10. Disse prestasjonene tilsvarer cirka 10-11 år i mental alder i henhold til ICD-10.”**
- (22) På bakgrunn av denne beskrivelsen av As evnenivå finner jeg det klart at hans skyldevne er sterkt redusert. Dette innebærer ikke at han er ute av stand til å innse at han begår straffbare handlinger. At han etter å ha tent på bygningen gjorde sitt beste for ikke å bli sett av andre, må ses på som et utslag av en erkjennelse av å ha foretatt noe straffbart, og at han ved sin adferd forsøkte å unngå å måtte stå til ansvar. Derimot er det all grunn til å

tro at han i gitte situasjoner har reduserte evner til å se alle konsekvensene av sine handlinger og til å mobilisere normale motforestillinger.

- (23) Jeg mener dette må få betydelig utslag ved straffutmålingen, noe som også er i samsvar med rettspraksis. Til sammenligning viser jeg til Rt. 2003 side 841 og Rt. 2007 side 61, som begge gjaldt overtredelse av straffeloven § 195 første ledd andre straffalternativ, og der det i betydelig grad ble tatt hensyn til domfeltes evnemessige svekkelse.
- (24) Dette aktualiserer spørsmålet om å bringe straffeloven § 56 bokstav c til anvendelse, slik at straffen settes under den nedre ramme på to år. Om bestemmelsens anvendelse, heter det i Rt. 2007 side 61, avsnitt 12:

”Det er ikke noe krav om årsakssammenheng mellom den psykiske tilstanden og handlingen. Spørsmålet om årsakssammenheng er likevel av betydning for den skjønnsmessige avveiningen etter straffeloven § 56 bokstav c. Jeg viser til det som er sagt om bestemmelsens første alternativ i Rt. 2004 side 1324 premiss 25, som må få tilsvarende anvendelse her. Som anført av aktor for Høyesterett, kan det ikke ses bort fra muligheten for at det i vår sak har vært slik årsakssammenheng, og jeg legger ut fra en bevisbyrdevurdering dette til grunn.”

- (25) Jeg slutter meg til det som her uttales. Heller ikke i vår sak kan det utelukkes at det er årsakssammenheng mellom hans psykiske evner og handlingen.
- (26) Etter dette finner jeg det klart at straffen må settes under det lavmål på to år som straffeloven § 148 fastsetter. Spørsmålet er hvor langt ned straffen skal settes.
- (27) Både tingretten og lagmannsretten har ved straffutmålingen vist til, foruten allmennpreventive hensyn, individualpreventive hensyn. Dersom det siste er ment i skjerpende retning, samsvarer det dårlig med tankegangen bak straffeloven § 56 bokstav c og hans mentale evner som straffereduserende moment. Jeg ser det imidlertid slik at på samme måte som A er i stand til å forstå at det han har foretatt seg er straffbart, vil han forstå at konsekvensen av en slik handling må bli at han får en straff som for ham vil være følbart. Om han ikke får en følbart straff, vil det sannsynligvis gi ham gale signaler med hensyn til hva som er akseptabel atferd.
- (28) Etter dette finner jeg at det må utmåles en ubetinget fengselsstraff. Jeg legger imidlertid til grunn at han ikke er soningsdyktig for opphold i fengselsanstalt, og at det aktuelle soningsalternativet vil være i institusjon, jf. straffegjennomføringsloven § 12. I denne forbindelse nevner jeg at han som varetektssurrogat mesteparten av tiden har vært plassert på Vokkøy i Bodø i regi av ”Klippa AS”, hvor han har vært under døgnkontinuerlig tilsyn og oppfølging.
- (29) Jeg er kommet til at straffen bør settes vesentlig lavere enn det tingretten og lagmannsretten er kommet til. På den annen side finner jeg, på bakgrunn av de katastrofale følger som ildspåsettelsen i dette tilfellet lett kunne ha ført til, at straffen må stå i et visst forhold til alvorret ved handlingen. Jeg er kommet til at straffen passende kan settes til fengsel i ett år og seks måneder.
- (30) Jeg stemmer for denne

D O M :

I lagmannsrettens dom gjøres den endring at straffen settes til fengsel i 1 – ett – år og 6 – seks – måneder med fradrag av 557 – femhundreogfemtisju – dager for utholdt varetekt.

- (31) Dommer **Matningsdal:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende, dommer Tønder.
- (32) Dommar **Utgård:** Det same.
- (33) Dommer **Indreberg:** Likeså.
- (34) Dommer **Lund:** Jeg er uenig i den straffutmåling førstvoterende går inn for. Jeg er enig med ham i de utgangspunktene han angir og at straffeloven § 56 bokstav c må gis anvendelse i saken. Men etter min oppfatning må domfeltes psykiske utviklingshemning tillegges en ganske annen betydning som straffreduserende faktor.
- (35) Domfelte er psykisk utviklingshemmet med en IQ på 56. Det fremgår blant annet av den sakkyndige uttalelsen førstvoterende refererer, at han har et enkelt språk og må stilles gjentatte og omstendelige spørsmål før han er i stand til å gi informasjon, at han skårer lavt på ulike hukommelsestester og særlig svakt på oppmerksomhet og konsentrasjon. Hans mentale alder anslås til 10-11 år. Det er etter min mening åpenbart at han, selv om forsettskravet gjennom domfellelsen er konstatert oppfylt, har en sterkt redusert skyldevne i den forstand at han ikke har kunnet ta inn over seg mulige konsekvenser av ildspåsettelsen og naturlige motforestillinger.
- (36) Domfeltes funksjonshemning ligger helt på grensen mot en tilstand som innebærer straffrihet etter straffeloven § 44 annet ledd. Av Ot.prp. nr. 87 (1993–1994) side 29 fremgår det at den veiledende IQ-grensen for hvem som skulle anses som psykisk utviklingshemmet i høy grad, ”bør gå ved en IQ omkring 55”.
- (37) Det er ingen skarp grense mellom psykoser og utviklingshemning i høy grad og mindre uttalte funksjonshemninger. På samme måte er det selvfølgelig ingen skarp grense i straffverdigheten. Hvilke strafferettslige konsekvenser denne realitet burde få for tilregnelighetsreglene i straffeloven ble vurdert i Ot.prp. nr. 87 (1993–1994) der Justisdepartementet – i tråd med Straffelovkommisjonen og Særreaksjonsutvalgets forslag – gikk inn for at det ble innført en fakultativ straffrihetsregel for personer med ”så dårlig vurderingsevne og selvkontroll at straffritak er berettiget”. Disse befant seg i gruppen lettere psykisk utviklingshemmede, jf. straffeloven § 56 bokstav c, og med det siktede departementet til personer med IQ i området 56 til 75, jf. proposisjonen side 31 og 35. Om straffrihet skulle innrømmes, måtte avgjøres ved et konkret dommerskjønn. Departementets forslag fikk ikke tilslutning av Justiskomiteens flertall, som vedtok § 56 i sin nåværende form. Flertallet tok utgangspunkt i at personer i størst mulig utstrekning bør holdes ansvarlige for sine handlinger, og så det som prinsipielt uheldig å ha uklare regler om straffritak, jf. Innst. O. nr. 34 (1996–97) side 7.
- (38) Lovhistorien tilsier etter min mening ikke at det er grunnlag for å etablere et så dramatisk skille i straffverdighet mellom de utilregnelige etter § 44 og dem som omfattes av § 56

bokstav c, som førstvoterendes votum betyr. Og i hvert fall ikke for personer som befinner seg helt på grensen mot straffrihet, en grense som for øvrig til dels beror på skjønn og kognitive testresultater, som alltid kan inneholde usikkerhet. Det er da heller ingen kriminalpolitiske hensyn som tilsier at domfelte i denne saken dømmes til en meget lang ubetinget fengselsstraff. Tvert imot er dette etter min mening i strid med de rettferdighetshensyn som reglene i § 44 og § 56 bokstav c er begrunnet i.

- (39) Reaksjonen bør fastsettes i lys av dette og av den oppdragende virkning straffen må antas å kunne ha overfor en domfelt av den kategori det er tale om. Domfelte synes å være i stand til å oppfatte den markering fra samfunnets side som ligger i en ikke helt kortvarig frihetsstraff. Ut fra dette mener jeg at straffen bør settes til ubetinget fengsel i seks måneder. Soning i fengsel ville under ingen omstendigheter kunne komme på tale. Jeg viser til det førstvoterende sier om dette.

- (40) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

I lagmannsrettens dom gjøres den endring at straffen settes til fengsel i 1 – ett – år og 6 – seks – måneder med fradrag av 557 – femhundreogfemtisju – dager for utholdt varetekt.

Riktig utskrift bekreftes: